

שיעור טו:

כוח הצחוק ותיקונו לעתיד

א. רבוי שחוק פחיתות בנפש

לשון הרמב"ם בהמשך הל' דעות (פ"ב הל' ז):

"לא יהא אדם בעל שחוק ומהתלות, ולא עצב ואונן, אלא שמח. כך אמרו חכמים: שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה (אבות ג, יג). וצונו שלא יהא אדם פרוץ בצחוק, ולא עצב ומתאבל, אלא מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות".

ההלכה זו שלא יהיה "בעל שחוק", היא דין במידות, שכך היא שלמות צורת האדם. שלהיות שמח הוא הדרך הממוצעת בין בעל שחוק, לבין עצב ואונן. וזו הדרך הישרה שאנו חייבים ללכת בה.

ואף שהביא על כך את המשנה "שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה", וא"כ הדבר סייג באיסור עריות, וכמו שהביא בהלכות אסורי ביאה (כא, ב; כב, כא):

"אסור לשחוק עם אחת מן העריות; וכן ינהוג להתרחק מן השחוק, ומן השכרות ומדברי עגבים, שאלו גורמין גדולים, והם מעלות של עריות".

אך כאן אין הכוונה להזהיר "ממעלות של עריות", אלא לשמור על מידות האדם, שלא יהיה "בעל שחוק" שזה פחיתות בנפש, שמי שיורד בזה, הוא נעשה חשוף לסכנה של עריות.

הדבר מוכח מלשון המשנה (ס) "רבי עקיבא אומר שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה. מסורת סייג לתורה, מעשרות סייג לעושר, נדרים סייג לפרישות, סייג לחכמה שתיקה". לא אמר שמיעוט השחוק הוא סייג לעריות, כמו שאר הדברים, אלא נקט בלשון מרגילין, כלומר שהשחוק יוצר פחיתות בנפש עד שהדבר מביא לערוה.

ולזה רמז בהגהות מימוניות כאן והביא "באבות דרבי נתן (פכ"ו) ר"ע אמר שחוק סייג לכבוד, פי' מיעוט שחוק". מבואר שע"י ה'שחוק' נעשה האדם לנקלה ומאבד את ה'כבוד', וזה מביא עליו את סכנת הערוה, זה מה שהביא הרמב"ם בהל' דעות, נוסף על מש"כ בהל' אסו"ב (יבואר יותר סוף שיעור טו).

ב. הצחוק ביטוי יחודי לאדם

נקדים להתבונן מהו ענין הצחוק הניתן באדם. מה הוא מבטא בזה, ומהן הסיבות שגורמות לכך, ומדוע אנשים רבים בעולם מחפשים סיבות לצחוק, ובני אדם מאוד רוצים בזה?

בפשטות כשאדם צוחק זה שלב גבוה של שמחה, שמחה גדולה מתבטאת בצחוק. ועל כך אמרו "אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעוה"ז, שנאמר 'אזי ימלא שחוק פיננו'" (ברכות לא. תהלים קכו:). וכן אמרו (ברכות ט:): "דאדם גדול הוא ושמח במצות, זימנא חדא סמך גאולה לתפלה, ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא", הרי ששמחה יתירה מתבטאת בשחוק. זו משמעות הפסוק "לשחוק אמרתי מהולל, ולשמחה מה זו עושה" (קהלת ב,ב). שחוק מוזכר תמיד ביחד עם שמחה ובמשמעות של שמחה יתירה.

על הצחוק הנמצא ברחוב נאמר (קהלת ז,ו): "כי כקול הסירים תחת הסיר כן שחוק הכסיל". מה הסיבה שהכסיל שוחק, וכי בגלל בדיחה וליצנות, יש מקום לשמחה גדולה עד צחוק, מה השמחה שיש בזה?

הגר"א מבאר פסוק זה: עפ"י המדרש (ילקוט קהלת תתקעג) "אמר ריב"ל כל קיסיא [עצים] כשהם דולקים אין קולם הולך, ברם סירייתא [קוצים] קליהון אזיל, מימר אוף אנן מן קיסיא". ומבאר הגר"א (ליקוט סוף ספר יהל אור):

"גדר האדם הוא - שכל ושוחק, וזה [הכסיל] אין לו שכל, ומראה שהוא אדם ע"י השחוק, והוא דומה ממש לקול הסירים".

כלומר שחוק הוא פעולה המיוחדת לאדם, אין לבע"ח ביטוי של צחוק, כשם שאין להם יכולת דיבור. הטעם שהכסיל מרבה להשתמש בצחוק הוא, מכיון שזה הביטוי היחיד שיש לו כאדם.

ופירוש הפסוק "כקול הסירים תחת הסיר", הם הקוצים, שאין מהם כל תועלת, מלבד להסיק אותם תחת הסיר. ומכיון שכל דבר מביע את עצמו בכך שהוא פועל בעולם ומועיל משהו. הרי הקוצים אין מהם שום תועלת ופעולה, מלבד מה שאפשר להבעיר אותם, לכן בהבערתם הם משמיעים קולות נפץ גדולים, וביזה הם מביעים את עצמם בקול, כאומרים גם אנו שויס, אלא שהם באים לידי ביטוי בכליה שלהם ובשריפתם.*

מבואר שהאדם שונה מן הבהמה בשני דברים בכוח הדיבור השיכלי ובכוח השחוק. ומי שאין לו דברי חכמה לומר, דרכו לצחוק בקול גדול, כמכריז גם בי יש ענין אנושי, אני יכול לשחוק, מה שאין בכל הבע"ח.

ועדיין צריך לבאר מהו הביטוי האנושי בפעולת הצחוק. וכן מה שאמרו חז"ל שישנו אבר מיוחד הנושא כוח זה, "טחול שוחק" (ברכות סא.), משמע שהוא ביטוי משמעותי לנפש האדם, עד שיוחד לכך אחד מאברי האדם**.

* א.ה. כענין שאמרו (בראשית רבה טז,ג) "אומרים לאילני מאכל, למה אין קולכם הולך, אמרו להם אין אנו צריכין פירותינו מעידין עלינו. אומרים לאילני סרק למה קולכם הולך אמרו להם הלואי נשמע קולינו ונראה".

** א.ה. בדרשות הר"ן (הדרוש הראשון) "שהיות האדם צוחק לא ידוע לו סיבה, ואמר כי הוא מכת הנמנע שתודע לו סיבה, כי הוא דבר יוצא מעצם האדם וצורתו".

ג. השחוק ביטול מהלך מחייב

כשנבדוק את פעולת הצחוק נמצא שהוא מתעורה תמיד כאשר אדם נתקל במהלך מסויים ההולך בכיון אחד, ומגיע אליו דבר הסותר אותו מעיקרו, ומבטל את המשכיותו של המהלך הקודם. כך זה בבדיחה חריפה, וכך אדם המצחיק הוא זה המראה פנים סותרים, כגון מופיע בחשיבות מרובה, ולובש כובע ליצן.

הסתירה וביטול המשכיותו של המהלך, היא הצחוק. אפילו כשרואים אדם נכבד נופל, זה מעורר צחוק, אף שגם מרחמים עליו, אבל התגובה המידית היא שחוק. כל מהלך הנסתר מכיון אחר, זה המרכיב העיקרי של דבר מצחיק.

האדם הוא היחידי היכול לתת מהלך וסדר מחייב בעולם, וזה בכוח הדיבור. והוא היחיד היכול לתפוס את משמעות ביטול המהלך והפסקתו, דבר המתבטא בשחוק. כל הנבראים קבועים על מהלך אחד, אין אצלם עימות בין שני מהלכים סותרים, צורת האדם באה לידי ביטוי, כשאדם מגלה שני מהלכים סותרים, והוא נוכח בביטולו של אחד מהם, זה גורם לו שמחה מיוחדת. כאן הוא מוצא את מעלתו של האדם, היכול לבטל מהלכים, כשם שהוא יכול ליצור אותם.

לכסיל יש שמחה יתירה כשמתברר לו שהמהלך הנראה מחייב הוא 'לאו דוקא'. כשאדם עושה צחוק הוא מבטל את המחייב של המהלך. זה הכוח של "ליצנות אחת דוחה מאה תוכחות", כדברי המסילת ישרים (פ"ה) "כי בליצנות אחד ובשחוק קטן יפיל האדם מעליו רבוי גדול מן ההתעוררות וההתפעלות". אין זה דוקא כאשר מתלוצצים מאותו ענין שרוצים לבטל, אלא כל התלוצצות מכניסה את האדם למצב רוח כזה, שהוא קליפה של שריון העומד כנגד כל תוכחה (מס"י ס).

ד. כוחה של ליצנות וענין משחק

ביאור הענין, שהתוכחה בנויה על כך שיש דבר שמחייב, ומתוך כך מתחייב כך וכך. 'תוכחה' מלשון 'הוכחה', כשאדם מגיע עם חבירו להסכמה על דבר אחד שהוא נכון ומקובל, הוא יכול לחייב אותו להגיע למסקנה נוספת שלא היה מודע לה. והמוכיח ממשיך את המהלך המחייב, ומראה לשומעים מה הדבר דורש מהם. הליצנות לא רק מבטלת את החשיבות והערך של הנושא המדובר, אלא היא מבטלת בכלל את הענין שנקרא מהלך, וכך הוא מוריד את התוכחה.

בליצנות אדם חי בנקודת המפגש, שכל המהלכים בטלים שם. וכשבדיחה אחת ביטלה מהלך מסויים באופן בלתי צפוי. הרי בתפיסה של הליצנות מתבטל כל מה שהמהלכים מחייבים. וכאילו אנו חיים תמיד בחצי הראשון של הבדיחה, הלץ מחכה כל רגע שהחצי השני של הבדיחה יופיע, ויסתור את החצי הראשון, שהרי כל בדיחה מתחילה בחצי רציני. יש כאן עצירה של כל מהלך. שהרי תמיד יוכל לבא איזה לץ להראות לך שהדברים האלה הם כלום.

זה גם הענין של 'משחק'. נכנסים בו לתוך מהלך דמיוני שכוחו יפה לשעה בלבד, ובסיומו טורפים את הקלפים והמשחק עם כל המהלכים שפעלו בו

נעלמים. מה שהיה נראה חשוב ומרתק לפני רגע נהפך לאשליה. משחק הוא כניסה לעולם בלתי מחייב, שאינו הולך לשום מקום, ולכן הרצון וההנאה בו מגיעים מאותו שורש בנפש המבקש את **ביטול המהלכים**.

כשצוחקים ב"שחוק הכסיל" נוצרת הרגשת חופש ושחרור, הצחק מרגיש שהוא פטור מכלום, הוא תופס רק את עצם הקיום שלו, בלא שיהיה מחוייב למה שסביבו.

ה. השחוק האמיתי בעת הגאולה

הגמ' שהבאנו מבארת מהו השחוק הנכון (ברכות לא.) "אז ימלא שחוק פיני ולשונונו רנה, אימתי - בזמן ש'יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה". בעוה"ז אנו הולכים ויוצרים את התכלית, ולכן "אסור לאדם שימלא שחוק פיו". אבל לעתיד כשיתבטלו כל מהלכי הרע, יופיע השחוק של ביטול מהלכים אלה, שהיו נראים גדולים ועצומים, אז הלעג והזלזול ברע יהיה חלק מן הגאולה*.

הגמ' בתחילת עבודה זרה מתארת, כיצד ידחו הגויים בדין לירש גיהנם. "לעתיד לבא מביא הקדוש ברוך הוא ספר תורה ומניחו בחיקו, ואומר: למי שעסק בה יבא ויטול שכרו. מיד מתקבצין ובאין עובדי כוכבים בערבוביא" וכו'. בסוף הדיון עמהם כשאנינם מוצאים תשובה, הם מבקשים: "תנה לנו מראש ונעשנה". ועונה להם הקב"ה:

"מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה וכו', מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו. והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא". מיד, הקדוש ברוך הוא יושב ומשחק עליהן, שנאמר: יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו (תהלים ב). א"ר יצחק: אין שחוק לפני הקדוש ברוך הוא אלא אותו היום בלבד".

הקב"ה משחק עליהם, כשמתגלה בגילוי גמור שהמהלך של הגויים התבטל לגמרי. ורק באותו יום יש שחוק, כיון שהוא יום הגמר והסיום של כל המהלכים של העוה"ז. כשהעולם הולך בתוך מהלך מחייב, אין לשחוק על מה לחול. אבל כאשר הכל הגיע לתכליתו, וכל המהלכים הביאו לתכלית, [ואף אלו שנראו כמתנגדים לה]. אין יותר תביעה לתיקון העולם, הכל מסודר מאורגן והגיע לתכליתו - זה מצב השחוק.

ההבדל בין צחוק הכסיל לשחוק האמיתי, שהכסיל צוחק כאילו כל ענין המהלכים המחייבים בטל ומבוטל. והשחוק האמיתי הוא כשמהלך הרע מתבטל, וכל שאר המהלכים הגיעו לתכליתם. על זה נאמר "אז ימלא שחוק פיני", אבל בעוה"ז אי אפשר להגיע לשחוק מלא, כל זמן שיש מקום לרע, והאדם מחוייב לבנות את מהלך הטוב.

בהמשך הגמ' (ע"ז ג:) שואלת על ההנחה שאין שחוק לפני ה' אלא אותו היום בלבד, הרי בכל יום הקב"ה משחק? וכן אמר רב:

* **א.ה.** כלשון הכתוב (ישעיה מ, כג) "הנותן רוזנים לאין שופטי ארץ כתהו עשה. אף כל נטעו אף כל זרעו אף כל שרש בארץ גזעם. וגם נשף בהם ויבשו וסערה כקש תשאם".

"שתים עשרה שעות הוי היום, שלש הראשונות - הקב"ה יושב ועוסק בתורה. שניות - יושב ודן את כל העולם כולו, וכו'. שלישיות - יושב וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים עד ביצי כנים, רביעיות - יושב ומשחק עם לזיתן, שנאמר: לזיתן זה יצרת לשחק בו (תהלים קד, כו)? אמר רב נחמן בר יצחק: עם בריותיו משחק. ועל בריותיו אינו משחק אלא אותו היום בלבד".

המהר"ל (בביאור אגדות כאן ובבאר הגולה הרביעי) מבאר ש'לזיתן' היא בריאה שכולה רצון להיות יחד, כרמוז בשמו לשון לזית וחיבור, כמו "הפעם לזוה אישי אלי" (בראשית כט). בבריאת הלזיתן התגלה הצד בעולם שהוא ממלא את רצונו ית', כפי שיקרא בסוף מהלכי העולם. אז יהיה לזווי וחיבור מלא בין העולם לקב"ה, עד שאינו נפרד כלל. [ומקומו במים שהם הארת החסד בלא דין כלל, ככתוב "ושאבתם מים בששון" (ישעיה יב, ג). ו'ששון' ושחוק הם ענין אחד, שמקומם בסוף המהלך].

מסקנת הגמ' היא שבכל יום, בסוף היום, מתגלה בעולם משהו מתכלית שלמותו. ולכן ברביעיות "יושב ומשחק עם לזיתן", מצד החיבור התכליתי להשי"ת שיש לעולם. אבל שחוק על ביטול מהלכי הרע יהיה רק לעתיד*.

ו. שחוק המרגיל לערוה

המהר"ל בדרך חיים על אבות "שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה" (ג, יג):

"טעם דבר זה ידוע, כי הערוה הוא בעצמו צחוק, וכמ"ש הכתוב (בראשית ט) 'הביא לנו האיש לצחק בנו', ופירושו ערוה... כי הפועל הזה הוא צחוק לגמרי. וזהו לשון דברי חכמים ז"ל בכל מקום (נדה יג): 'המשחקים בתינוקות', קראו התשמיש שחוק, כאשר לא יבא ממנו תכלית אחר להוליד בנים. ולפיכך אמר שחוק וקלות ראש מרגילין האדם לערוה - כי הצחוק מביא צחוק אחר שהוא ערוה".

* מוסיף המהר"ל (באר הגולה באר ד וחינושי אגדות ריש ע"ז):

"ועצם השחוק אינו רק חיבור והתאחדות עם הדבר לא זולת זה. ולפיכך אמרו שהוא ית' משחק עם הלזיתן. ואדם השחוק אצלו הוא כאשר מתחבר רצונו אל דבר אחד לגמרי, רק כי האדם אין רצונו מתחבר רק לדברים אשר הם ערבים לו, והם דברי היתול, כמו שאמרו רבותינו ז"ל שאני ליצנותא דמשכא דעתיה טפי, יורה שאין האדם דעתו מתחבר לדבר, רק כמו הלצנות שמפני שהוא התול מתחבר דעתו ורצונו לו ביותר. כי השגות המושכלות וכיוצא בזה הוא קשה על האדם, ואין דבר שמתחבר אליו רצונו רק הליצנות והשחוק.

אבל עצם השחוק בעצמו הוא התאחדות הרצון עם דבר אחד, ואין השחוק בעצמו הוא ההיתול. ואילו היה השחוק גנאי מצד עצמו היה תימה מאוד. אבל אין השחוק גנאי מצד עצמו, שהרי כתיב (תהלים קכ"ו) אז ימלא שחוק פיניו, וא"כ אין השחוק גנאי מצד עצמו. רק מפני שהשחוק של אדם הוא בדברי הבאי וריק, כי אל דבר זה ימשך דעת האדם ורצונו, וזה גנאי גדול, אבל השחוק והשמחה מצד עצמו טוב שהוא מורה על השלימות".

הבנת דבריו לפי האמור, שכל דבר הנמצא בתהליך יצירתו עד להשלמתו אין שייך בו שחוק, כיון שהתהליך מתמשך בדרך של מחוייב, וטרם הגיע להשלמתו. וכן אצל האדם כל הענינים המחייבים אינם מביאים לשחוק, כיון שאין לו התאחדות עם המושכלות. דוקא ההיתול שהוא ביטול המהלכים, מביא לאדם אשליה שהוא כבר הגיע לשלמות, וזהו השחוק המגונה. אולם לעתיד כשיסתיימו מהלכי העולם הזה, ותגיע השלמות המקווה - "אז ימלא שחוק פיניו".

נתבונן מהיכן מגיעה התאווה לשחוק, מאיזה מקור בנפש מגיע המצב שכל העולם מתאווה לכמה רגעים שאפשר להגיע בהם לצחוק. הרצון הוא לחיות בעולם שכולו צחוק, אלא שיש הרבה דברים המכים על הקודקוד ומונעים את השחוק, ולכך הולכים למקום מיוחד ושם צוחקים זמן מה.

אין לך דבר שמעורר בכי יותר משחוק הכסיל, אין דבר מסכן יותר, מכך שאנשים מחפשים עם טיפת החיות שנותרה להם, איזה מקום שיהיה אפשר לצחוק. זו הטרגדיה הנוראה ביותר שיש*.

השחוק בין בפה בין בפעולה של משחק, ענינו - ביטול ההמשך. התאווה לצחוק נובעת מהרצון לקיום של הנאה בלי מחויבות, זה הקיום היוצא לפועל ב'שחוק הכסיל'. התפיסה שממלאה אותו היא שיש לו קיום בלבד, בלי שום חיוב - כולו הנאה. כאן בדיוק נמצא היצרא דעריות, לא דוקא היצר לחלק האיסור שבדבר. אלא עצם הרצון של הקיום בלי להתחשב באיסור והתר, בלי שום מחויבות.

יצרא דעריות הוא תפיסת הקיום מצד עצמה, הכל נגמר בי, בלי שום המשך וחובה. מי שתופס כך את העולם, נמצא בהלך רוח של צחוק, וזו צורת האדם שלו. מה שמפקיע מיצרא דעריות, זו התפיסה שהזיווג בנישואין הוא רק התחלה של מהלך, שכולו חיוב, להוליד ולגדל, ולבנות את המשכיות העולם. ואילו עריות לוקחים דבר זה ועושים ממנו סוף המהלך, דבר שכולו הנאה ופטור**.

ז. השחוק בתלמוד תורה

הרמב"ם סוף הל' אסורי ביאה כתב שהדרך המובחרת להנצל מעריות, היא: **"גדולה מכל זאת אמרו יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו"**

* **א.ה.** מצאנו בנביא את הפלשתים נאספים לעסוק בצחוק (שופטים טז, כה) "ויהי כי טוב כטוב לבם, ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו, ויקראו לשמשון מבית האסורים ויצחק לפניהם ויעמידו אותו בין העמודים... והבית מלא האנשים והנשים ושמה כל סרני פלשתים, ועל הגג כשלת אלפים איש ואשה הראים בשחוק שמשון". וכן דרכם של הגויים בכל הדורות להכין מקומות כינוס לשחוק, כמו שאמרו (אבות דרבי נתן פרק כא) "רבי מאיר אומר מה ת"ל ובמושב לצים לא ישב, אלו תרטיאות וקרקיסאות של גוים".

** **א.ה.** בענין זה נאמר "כשחוק לכסיל, עשות זימה" (משלי י, כג). ופירש הגר"א שהשחוק נופל על האדם פתאום, וכמו כן הכסיל נופל למעשה הזנות בלא מחשבה. להמשך הדברים מובן שהפתאומיות והמקריות נמצאים בעולם השחוק המבטל מהלך, ומתוך כך אדם מגיע לחטא הערוה.

בענין זה אמרו בגמ' (יומא עה.) "עינו בכוסו, עריות כולן דומות עליו כמישור. וחד אמר: כל הנותן עינו בכוסו כל העולם כולו דומה עליו כמישור". השכרות שייכת לשמחה היתירה והיא מדרכי השחוק, כמש"כ הרמב"ם בסוף הל' אסור"ב כיצד להזהר מעריות: "ינהוג להתרחק מן השחוק ומן השכרות". ועיקרה הרגשת הפטור, הכל כמישור ואין שום מעכבים, זה היצר של עריות.

מה שמצאנו כינוי של 'שחוק' לחיבור של מצוה, כמובא בדברי המהר"ל ועוד (ברכות סב. ורמב"ם הל' דעות ה, ד), ע' הטעם במהר"ל המובא בעמ' הקודם. ונ' להוסיף שהזיווג במצוה נקרא בכל מקום 'שמחה' כיון שהנישואין הן שלמות האדם, ובהן האדם שייך אל הנצחיות, באופן זה השחוק מגיע מתוך הכוונה אל התכלית (עי' העי' עמי' 143).

בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה. ובחכמה הוא אומר: אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד (משלי ה, יט).

אין לחשוב שיש כאן עצה פסיכולגית, להיות עסוק בדבר אחר וממילא לא יטרידנו היצר. אלא זה גדר בתורה גופא, שיש בה גם ענין המשלים את היצר לעריות. התורה נתפסת לא רק בצד המחייב שבה, אלא גם בבחינת שחוק ושעשועים, כמתואר במשלי (ח, ל) מצב התורה בזמן שקדם לבריאת העולם, ונאמר שם שהתורה היתה משחקת לפני ה':

"ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום, משחק לפניו בכל עת. משחקת בתבל ארצו, ושעשועי את בני אדם".

מכיון שיש בתורה גילוי של "משחקת לפניו", ושעשועי את בני אדם, לכן היצר של שחוק גם הוא צריך למצא את סיפוקו בלימוד התורה. אמנם עיקר התורה במה שהיא מחייבת למעשה, כדברי חכמה. אך כל עוד שהתורה היא רק עמל ואינה שעשועים, חסר בקבלת התורה, שהרי הוא רואה בה אמצעי ולא תכלית. רק אצל השוגה באהבת התורה עד הנאת השחוק, יוכל להגיע לתכלית העליונה של התורה*.

כך התורה באה במקום היצרא דעריות, שהוא "שחוק הכסיל", כיון שגם את ההנאה הזאת יש בתורה, וכמו שאמרו "הקב"ה חדי בפלפולא דאורייתא", והיינו דברים מחודדים שאינם מחייבים כלל, באופן זה ניתן להכניס את כל השחוק לתורה.

* א.ה. רבינו זצ"ל היה רגיל להסביר את הכתוב "לולי תורתך שעשועי" (תהלים קיט, צב), שהמושג 'שעשועים' שהוא דבר שאין לו תכלית אחרת מלבד עצמו. הוא המטרה והתכלית ואינו אמצעי ומהלך לתכלית אחרת. התורה היא התכלית העולה מכל האמצעים שבעולם. ואפשר לעסוק בה שלא כדי להשיג מטרה אחרת, אלא לשם עצם העסק והשעשוע של הדבקות בתורה. וכענין שאמרו ירושלמי סוף ברכות "כל פטפטיא בישין ופטפטיא דאורייתא טבין". זו ההרגשה של השחוק כמבואר לעיל. בתורה מגיעים לשמחה זו עד שאין לאדם צורך בשחוק הכסיל.